

MANZÛME-İ KISSA-İ YÛSUF*

İbrahim Halil TUĞLUK** & Selvi DOĞAN***

Öz

Klasik Türk edebiyatı sahasında önemli bir yere sahip olan mesnevi, şairlerin rağbet ettiği, şairlik hünerlerini gösterebildiği metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesneviler, modern edebiyattaki roman ve hikâyenin klasik Türk şiirindeki karşılığı olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan mesneviler, genellikle uzun soluklu metinlerdir. Klasik Türk edebiyatında muhtelif konularda yazılan mesneviler içerisinde “aşk temalı mesneviler” şairlerin edebî yönlerini daha rahat gösterebildikleri bir tür olmuştur. Aşk temalı mesneviler arasında klasik Türk edebiyatında çok fazla örneği bulunan eserlerden biri de “Yûsuf ve Züleyhâ” ya da “Kıssa-i Yûsuf” adlı eserlerdir. İçerdiği dinî ve beşerî unsurlar bakımından büyük ilgi görmüş olan Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesinin Türk edebiyatında ilk örneği 13.yy. da Kul Ali tarafından “Kıssa-i Yûsuf” adı ile verilmiş; hikâye 19. yüzyıla kadar farklı örneklerle tekrar tekrar işlenmiştir. İlk dönem eserlerinde daha ziyâde didaktiklik esas alınırken 16. yy. itibari ile verilen eserlerde daha çok sanatsal kaygı gözetilmiştir. Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesini anlatan eserlerden biri de Milli Kütüphanede 06 Hk 5024 numarası ile kayıtlı olan “Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf” adlı mesnevidir. 220 varaktan oluşan eserin yazılış tarihi ve müellifi hakkında kütüphane kayıtlarında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat eserde geçen bir beyitte “Hızır Şeyyâd” isminin varlığı, eserin müellifinin söz konusu isim olması ihtimalini güçlendirmektedir. Büyük kısmı soyulmuş siyah meşin, kurt yenikli, yaprakları lekeli, bazı yaprakları sırt kısmından onarılmış, şirâzesi kısmen bozuk, yıpranmış mukavva bir cildi olan eserin tek bir nüshasına ulaşılmıştır. Başı ve sonu eksik olan eserin bazı bölümleri metin içinde yer değiştirmiş, bu durum eserin muhteva bakımından birtakım problemler teşkil etmesine sebep olmuştur. 5406 beyitten oluşan eserde kahramanların ağızından söylenmiş muhtelif şiirler de mevcuttur. Başı ve sonu eksik olan eserin beyit sayısının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Eser, dil özellikleri ve muhteva bakımından 14-15. yy. özellikleri göstermektedir. Sanat gayesinin ihmal edildiği, dinî ve ahlakî içerikli eserlerin verildiği bu dönemde yazıldığı düşünülen eserde de benzer özellikler tespit edilmiştir. Dil ve anlatım bakımından Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıyan eser, muhteva bakımından Sule Fakih’in ve Şeyyâd Hamza’nın “Yûsuf ve Züleyhâ” mesnevileri ile benzerlik gösterse de bu eserlerden yan hikâyeler ve hacim bakımından çok daha geniştir. Bu çalışmada Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı eserin dil ve anlatım özellikleri, nüsha tavsifi, muhteva yapısı hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Hızır Şeyyâd, Yûsuf ve Züleyhâ, Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf, mesnevi.

* Bu makale, Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yapılmakta olan Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf (Metin-İnceleme-Dizin) adlı doktora çalışmasından üretilmiştir.

** Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Adıyaman-Türkiye, ihaliltugluk@gmail.com.tr, ORCID: 0000-0003-2920-0607.

*** Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Adıyaman-Türkiye, azadedogan90@gmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-5681-6135.

THE STORY OF YOUSUF

Abstract

Masnavi, which has an important place in the field of classical Turkish literature, comes across as texts that poets are in demand for and can demonstrate their poetic skills. Mesnevis are considered to be the equivalent of the novel and story in modern literature in classical Turkish poetry. In this respect, masnavis are usually long-winded texts. Among the masnevis written on various topics in classical Turkish literature, “love-themed masnevis” have been a genre in which poets have been able to show their literary aspects more easily. One of the works that have many examples in classical Turkish literature among the mesnevis with the theme of love is the works called “Yusuf and Züleyha” or “Decapitation of Yusuf”. The first example of the story of Yusuf and Züleyha, which has received great attention in terms of the religious and human elements it contains, in Turkish literature is the 13th.yy. it was given by da Kul Ali with the name “Kissa-i Yusuf”; the story is 19. it has been processed again and again with different examples until the century. While the first period works were based more on didacticism, 16. yy. in the works given by title, more artistic concerns were taken into account. One of the works telling the story of Yusuf and Zuleyha is the masnavi called “Manzume-i Kissa-i Yusuf”, which is registered in the National Library with the number 06 Hk 5024. there is no information in the library records about the date of writing and the author of the work consisting of 220 leaves. However, the presence of the name “Hızır Şeyyad” in a couplet in the work strengthens the possibility that the author of the work is the name in question. A single copy of the work with a black meshine, mostly peeled, worm-eaten, stained leaves, some leaves repaired from the back, partially damaged shirazesı, a worn cardboard skin was reached. Some parts of the work missing the beginning and the end have been replaced in the text, which has caused the work to pose some problems in terms of content. In the work consisting of 5406 couplets, there are also various poems sung from the mouths of heroes. It is thought that the number of couplets of the work missing the beginning and the end is higher. The work is 14-15 in terms of language characteristics and content. yy. it shows the characteristics. Similar features have been identified in the work thought to have been written during this period, when the purpose of art was neglected and works with religious and moral content were given. Although the work, which has the characteristics of the Old Anatolian Turkish in terms of language and expression, is similar to Sule Fakih's and Şeyyad Hamza's “Yusuf and Züleyha” mesnevis in terms of content, it is much broader in terms of side stories and volume than these works. In this study, information will be given about the language and expression characteristics, copy advice, and content structure of the work called Manzume-i Kissa-i Yusuf.

Keywords: Classical Turkish literatüre, Hızır Şeyyâd, Yûsuf and Zuleyhâ, Manzûme-i Kissa-i Yûsuf, mesnevi.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında büyük ilgi görmüş olan mesnevi, kelime olarak sözlükte “ikişer ikişer “anlamındaki “mesna” kelimesinden türetilmiştir. Mesnevi, edebiyat terimi ve nazım şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır. Her ne kadar Arap edebiyatında doğmuş olsa da bu nazım şeklinin günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekleri Fars edebiyatında verilmiştir (Çiçekler, 2004: 320). Kendi aralarında kafiyeli beyitlerden oluşan (aa/bb/cc/çç/...) mesnevide beyit sayısında herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. İki beyitten başlayarak 20-30 beyte kadar olan kısa mesneviler yazılabildiği gibi binlerce beyit süren mesnevi örnekleri de yazılmıştır. Beyit sayısının sınırlı olmaması ve her beytin kendi arasında kafiyeli olması şairlere yazma kolaylığı sağlamış, şairler istedikleri genişlikte eserler yazabilmişlerdir (Ünver, 1986: 432). Mesnevide beyit sayısında herhangi bir kısıtlama olmadığı için genellikle aruzun “hezec, remel” gibi kısa kalıpları kullanılmıştır.

Mesneviler, genellikle giriş bölümü ardından asıl konunun işlendiği ikinci bölüm ve son olarak da bitiş bölümü olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Giriş bölümünde besmele, tahmîd, tevhîd, münâcât, na't, mi'râc, mu'cizât, din büyüklerine övgü, dört mezhep kurucusuna, 12 imama, şairlere, padişaha ve diğer devlet büyüklerine övgü ve sebep-i te'lîf bulunur. Bu bölümden sonra asıl konunun işlendiği ve mesnevinin de yazılmasına sebep olan bölüm gelmektedir. Hâtîme bölümü olarak da bilinen son bölüm mesnevinin nihayete erdiği bölümdür. “Hâtîmesi” olmayan mesnevilerde sadece son beyitte eserin bittiği dile getirilir (Kartal, 2001: 69-119).

Türk edebiyatında yazılan ilk mesnevi, Balasagunlu Yûsuf'un 1069-1070 yılları arasında yazdığı Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunduğu Kutadgu Bilig adlı eserdir. 13. yy. da Yûnus Emre'nin yazdığı Risâletü'n Nushiyye adlı eser ilk mesneviler arasındadır (Kartal, 2007: 355). 19. yy. a kadar Türk edebiyatında mesnevi türünde başarılı birçok eser verilmiştir. Özellikle 16. yy. hem sayı hem de nitelik olarak mesnevi türü bakımından zengin bir dönem olmuştur (Ünver, 1999: 428-443).

Yazılış amaçlarına göre mesnevileri İsmail Ünver dört gruba ayırmaktadır: İlki bilgi vermek amaçlı yazılan dinî, tasavvufî, ahlâkî ve ansiklopedi niteliğindeki eserlerdir. İkincisi konusunu tarihten ve menkıbelerden alan kahramanlıkları işleyen eserler. Üçüncüsü sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebî zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesneviler. Dördüncü grup ise sûr-nâmeler, ta'rif-nâmeler, şeh-erengîzler, sergüzeştler olarak bilinen toplum hayatından kesitler sunan, meslekleri, düğünleri ve belli yöreleri tanıtan eserlerdir (Ünver, 1986: 438-43).

İran ve Türk edebiyatında, görevleri bakımından günümüzdeki “hikâye ve roman” türünün yerini tutan mesneviler, aşk ve macera konulu mesnevilerdir. Konusunu iki kahraman arasındaki aşktan alan ve genellikle “çift kahramanlı aşk hikâyeleri” olarak da anılan bu mesnevi türünde konu, olaylar, kahramanlar, zaman ve yer bakımından genellikle benzerlikler görülür (Ünver, 1986: 450). Leylâ ve Mecnûn, Yûsuf ve Züleyhâ, Hüsrev ve Şîrîn gibi mesneviler bu türe örnek verilebilir. Bu mesnevilerde genel itibari ile konu ve temalar benzerlik göstermekte, şairler dili kullanma biçimi ve özgün bir üslup kullanma bakımından farkını ve hünerini göstermektedir.

“Türk ve Fars edebiyatlarının yanı sıra Keşmir, Afgan ve Urdu edebiyatlarında da Yûsuf ve Züleyhâ, Kıssa-i Yûsuf, Yûsuf u Züleyhâ, Yûsuf ile Zelîhâ gibi adlar altında mesnevi şeklinde kaleme alınan hikâye, Tevrat (Tekvîn, bab 37-50) ve İncil'de (Resullerin İşleri, 7/9-14) yer almış, Kur'ân-ı Kerîm'de de “Ahsenü'l-Kasas” (kıssaların en güzeli) diye nitelenen müstakil bir sûrede anlatılmıştır (Yûsuf 12/3-102).” (Koncu, 2013: 38-40). Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisi, kaynağını Kur'ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes'ten alması ve son derece lirik bir anlatıma sahip olması hasebiyle her dönemde işlenen bir konu olmuştur. “Kıssa Tevrat'ta, Tekvin bölümünün yirmi babında bütün teferruatıyla anlatılmakta, sonra, Kur'ân-ı Kerîm'in 12. sûresi olan 111 ayetlik Yûsuf sûresinin ilk 104 ayetinde geçmekte ve Kur'ân'ın ifadesiyle “Ahsenü'l-Kasas” (hikâyelerin en güzeli) olarak adlandırılmaktadır.” (Kadioğlu, 2009: 12). Kıssada tüm insanlığı ilgilendiren kıskançlık, aşk, ihtiras, sadakat gibi temel değerlerin varlığı bu hikâyenin tüm dünyada ilgiyle okunmasını sağlamıştır. Özellikle Doğu edebiyatında büyük rağbet gören Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi, İran ve Türk edebiyatında manzum bir şekilde ele alınmıştır. Mesnevi nazım şekli ile verilen bu eserlere her yüzyılda rağbet edilmiş, hikâye genişleyerek farklılık arz etmiştir.

1. Türk Edebiyatında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri

İçerdiği beşerî ve dinî öğeler bakımından edebiyat dünyasını etkilemiş olan Yûsuf kıssasının Türk edebiyatında ilk örnekleri 13. yy. da verilmiş olup 19. yy. a kadar örnekleri verilmeye devam edilmiştir. 13-14. yy. da yazılan mesnevilerin çoğu Kur'ân-ı Kerîm kaynaklı olup daha çok "Kıssa-i Yûsuf ya da Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ" olarak isimlendirilmişlerdir. Bu dönemde yazılan diğer mesneviler gibi Yûsuf ve Züleyhâ mesnevilerinin de daha çok didaktik denilen dinî bilgileri anlatmak ve yaymak amaçlı yazıldıkları bilinir. Zaten anlatımlarda kullanılan referanslar da daha ziyade kutsal kitaplar, hadis ve tefsirler olmuştur.

Türk edebiyatında yazılmış olan ilk Yûsuf ve Züleyhâ eseri, Kul Ali'nin Kıssa-i Yûsuf adlı eseridir. Eser bu alanda yazılan diğer eserlerden hece ölçüsü ile yazılmış olması ve dörtlüklerden oluşması yönü ile farklılık arz eder. Anadolu sahası Türk edebiyatının ilk Yûsuf ve Züleyhâ'sı 13. yy. da Şeyyâd Hamza tarafından verilmiştir (Taş, 2017: 7-8). Mesnevi nazım şekli ile yazılan eser kendisinden sonraki birçok eseri dil ve içerik yönünden etkilemiştir.

13-14. yy. da yazılan mesnevilerin çoğu "Kıssa-i Yûsuf" ya da "Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ" olarak isimlendirilmişlerdir. Böyle isimlendirilmesinde etkili olan durum genellikle hikâyenin Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrat'tan etkilenecek oluşturulmasıdır. Bu dönemde yazılmış bir diğer eser ise Sule Fakîh'in Yûsuf u Züleyhâ'sıdır (Köktekin, 1996: 166-177). Şeyyâd Hamza'nın eserine nazaran daha hacimli olan eserin on nüshası mevcuttur. 15. yy. dönemi, Yûsuf ve Züleyhâ mesnevileri açısından daha yetkin örneklerin verildiği bir dönem olmuştur. Özellikle Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf ve Züleyhâ'sı bu türde yazılan mesneviler içerisinde edebî kaygılarla yazılan ilk mesnevi olması ve türünün en güzel örnekleri arasında olması açısından da kıymetlidir. Ayrıca Câmi'nin mesnevisinden etkilenen şairin ilk dönem mesnevilerden farklı bir yanı da hikâyeyi Hz. İbrahim'in vefatına kadar götürmesidir (Üstün, 2014: 7-8).

Türk edebiyatında 19. yy. a kadar her yüzyılda örnekleri görülen Yûsuf ve Züleyhâ mesnevileri ilgi ile okunmuş, klasik Türk edebiyatında farklı bir yerde tutulmuştur (Türkdoğan, 2008: 39-69).

Türk edebiyatında yazılmış Yûsuf ve Züleyhâ mesnevileri yüzyıllara göre şöyledir (Yıldız, 2017: 5-6):

- 1) Kul Ali (Kul Gali)- Kıssa-i Yûsuf (13. yy.),
- 2) Kırımlı Mahmud- Yûsuf u Züleyhâ (13.yy.),
- 3) Haliloğlu Ali- Yûsuf u Züleyhâ (13. yy.),
- 4) Şeyyâd Hamza- Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselâm Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübârek (14. yy.),
- 5) Sûle Fakîh- Yûsuf u Züleyhâ (14. yy.),
- 6) Erzurumlu Darîr- Kıssa-i Yûsuf (14. yy.),
- 7) Garîb- Yûsuf u Züleyhâ (14. yy.),
- 8) Ahmed- Yûsuf u Züleyhâ (14. yy.),
- 9) Tebrizli Ahmedî- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 10) Şeyhoğlu Mustafa- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 11) Kırımlı Abdülmecid- Mûnisü'l-Uşşâk (15. yy.),
- 12) Ahmed/Ahmedî (Çağatay sahası)- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 13) Hamdullah Hamdî- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 14) Hatâî- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 15) Çâkerî- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 16) Bihiştî Sinan Çelebi- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),

- 17) Bakâî- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 18) Abdulvahab- Yûsuf u Züleyhâ (15. yy.),
- 19) Kemâl Paşazâde- Yûsuf u Züleyhâ (16.yy.),
- 20) Yahyâ Bey- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 21) Akşehirli Abdurrahmân Gubârî- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 22) Şerîf/ Şerîfi- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 23) Ziyâî Yusuf Çelebi- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 24) Nimetullâh- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 25) Celîlî- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 26) Likâî- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 27) Halîfe- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 28) Karamanlı Kâmî Mehmed- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 29) Şikârî- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 30) Manastırlı Kadı Sinân- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 31) Bağdatlı Zihnî Abdulcelîl- Yûsuf u Züleyhâ (16. yy.),
- 32) Bursalı Hevâî- Yûsuf u Züleyhâ (17. yy.),
- 33) Rif'âtî Abdulhay- Yûsuf u Züleyhâ (17. yy.),
- 34) Hulvî Mahmûd- Yûsuf u Züleyhâ (17. yy.),
- 35) Halvetî- Yûsuf u Züleyhâ (17. yy.),
- 36) Nur Muhammed Andelîb- Yûsuf Züleyhâ (18. yy.) (Türkmen sahası),
- 37) Bilâl- Kıssa-i Yûsuf Aleyhisselâm (18. yy.),
- 38) Hevâî Abdurrahmân- Yûsuf u Züleyhâ (18. yy.),
- 39) Köprülüzâde Esad Paşa- Yûsuf u Züleyhâ (18. yy.),
- 40) Ahmed Mürşidî- Yûsuf u Züleyhâ (18. yy.),
- 41) Molla Hasan- Yûsuf u Züleyhâ (18. yy.),
- 42) Kerküklü Nevrûzî- Yûsuf u Züleyhâ (18. yy.),
- 43) Mehmed İzzet Paşa- Yûsuf u Züleyhâ (19. yy.),
- 44) Re'fet- Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ (19. yy.),
- 45) Müellifi Bilinmeyen Yûsuf u Züleyhâ (?).

Yûsuf ve Züleyhâ mesnevilerinde hikâyenin genel çerçevesi şöyledir: Ken'ân ilinde yaşayan Hz. Yakûb'un on iki oğlu vardır. Bunlardan Yûsuf bir gece rüyasında on bir yıldız ile ayın ve güneşin kendisine secde ettiğini görür. Babasına rüyasını anlatınca babası rüyasını kardeşlerine anlatmamasını tembih eder, çünkü kardeşleri babalarının Yûsuf'u kendilerinden daha fazla sevdiğini düşündükleri için kıskanmaktadırlar. Bir şekilde rüyadan haberdar olan Yûsuf'un kardeşleri Yûsuf'u kırlara çıkarıp eğlendirme bahanesiyle babalarından alarak öldürmek isterler. Fakat kardeşlerden birinin itiraz etmesi ile Yûsuf'u bir kuyuya atarlar ve gömleğini kana bulayarak babalarına getirip Yûsuf'un kurt tarafından parçalandığını söylerler. Korktuğu şeyin başına geldiğini gören Yakûb, oğlunun hasretiyle büyük bir acı çeker ve "beytü'l-ahzân, külbe-i ahzân" (hüzünler evi) adı verilen bir kulübede yaşamaya başlar. Bir müddet sonra Yûsuf'un hasreti ile kanlı göz yaşı döken Yakûb'un gözleri görmez olur. Bu sırada Mısır'a gitmekte olan bir kervan kuyunun yakınında konaklar, su almak üzere gönderilen kişi kuyunun başına gelip kovasını suya daldırınca Yûsuf kovaya yapışarak

kuyudan çıkar. Kervandakiler Yûsuf'u alarak Mısır'a giderler. Yûsuf köle pazarında satılığa çıkarılır. Bütün Mısır'da güzelliği dillere düşen Yûsuf'u Mısır Azîzi'nin karısı Züleyhâ satın alır, ergenlik yaşına gelince de ona âşık olur. Yûsuf, bu aşka cevap vermezken Züleyhâ'nın aşkı günden güne artar. Dâyesinin de önerisi ile bir saray yaptırarak Yûsuf'u buraya ondan murat almak için davet eder. Yûsuf, Züleyhâ'yı yine reddeder ve tam kaçacakken Züleyhâ tarafından arkadan gömleği yırtılır. Bu sırada olayı öğrenen Mısır Azizi gerçek suçlunun Züleyhâ olduğunu anlar fakat dedikodulardan korktuğu için susar. Züleyhâ'nın kölesine âşık olduğunu duyan Mısır'ın asil kadınları Züleyhâ'yı kınarlar. Bunun üzerine Züleyhâ kadınları evine davet eder. Önlerine meyve tabakları yanında keskin birer bıçak koydurur ve Yûsuf'u içeriye çağırır. Yûsuf'un güzelliği karşısında şaşkına dönen kadınlar, meyve yerine ellerini keserler. Yûsuf'tan vazgeçmeyen Züleyhâ'nın söyledikleri ve yaptıkları sebebi ile Yûsuf zindana atılır. Yûsuf zindanda iken kendisine rüya tabiri bilgisi verilir. Mısır sultanının gördüğü bir rüyayı tabir edince zindandan çıkarılır ve Mısır'a hazinedâr olarak atanır. Mısır sultanının gördüğü rüyanın tabiri gereğince yedi yıl süren bolluk zamanında erzak biriktirip ardından gelen yedi yıllık kıtlık döneminde ülkeyi sıkıntıdan kurtarır. Bu sırada Ken'ân'dan gelen kardeşleri erzak almak için Mısır'a gelir. Yûsuf anne bir kardeşi Bünyamin'i yanında getirmeleri karşılığında onlara daha fazla erzak vereceğini söyler. Bünyamin'e Yûsuf olduğunu söyler ve bu durumu bir süre diğerlerinden saklar. En nihayetinde kardeşleri de Yûsuf'u tanırlar ve ondan af dilerler. Kardeşlerini affeden Yûsuf gömleğini babasına gönderir. Yûsuf'un kokusunu uzaklardan alan Yakûb, onun yaşadığını anlar ve gömleği gözlerine sürmesiyle tekrar görmeye başlar. Yûsuf bütün ailesini Mısır'a davet eder, babası ile Yûsuf sonunda kavuşurlar ve büyük hasret sona erer (Koncu, 2013: 38-40).

2. Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf (A.S)

2.1. Nûsha Tavsifi

Milli Kütüphanede 06 Hk 5024 numara ile kayıtlı olan eser, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin adı Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf (A.S.) olarak geçmektedir. 220 varaktan oluşan eserin satır sayısı 13'tür. Sütun sayısı ise 2'dir. Yazı türü harekeli nesihdir. Ölçüleri 210x152-144x108 mm'dir. Saykallı abâdi, ok ve yay filigranlı bir kâğıt kullanılmıştır. Büyük kısmı soyulmuş siyah meşin, kurt yenikli, yaprakları lekeli, bazı yaprakları sırt kısmından onarılmış, şirazesi kısmen bozuk, yıpranmış mukavva bir cildi vardır. Konu başlıkları kırmızıdır ve Farsça verilmiştir. Eserin başı ve sonu eksiktir. İstinsah tarihi ve müstensihine dair herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Tek bir nüshası mevcuttur.

Eserde geçen ilk beyit şöyledir:

Ol büyüdükçe büyürdi ol budak

Ya 'kûb anı keser idi merd-i Hak (1b/1)

Eserin son beyti:

Ger Yûsuf hoşnud olur ise bile

Ya 'kûb anlara du'â andan kıla (118a /5376)

2.2. Eserin Müellifi

Kütüphane kayıtlarında eserin müellifine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Fakat metin tarafımızca okunduğunda bir beyitte "Hızır Şeyyâd" adının geçmesi eserin bu isme ait olabileceği kanaatini güçlendirmiştir.

Yâ İlâhî bu Hızır Şeyyâd'ı sen

Maksûda irgöri vir ey [...] sen

Dileği oldur günâhı çok katı

Fazlun umar senden ister himmeti

Eksüğine fazl idüp bakmayasın

Tamu odına anı yakmayasın

Uçmag ile viresin didârunı

Göziyle bakup göre ruhsârunı (203a /4996-4999)

Kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmeyen Hızır Şeyyâd ile ilgili Mevlüt İlhan “Hızır Şeyyâd’ın Ebû Müslimnâmesi” adlı bir doktora çalışması yapmış, fakat söz konusu eserde hayatı ve yaşadığı yüzyıl hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığı ifade edilmiştir (İlhan, 2021: 7).

“Hızır Şeyyâd”ın Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı eserinin “Şeyyâd Hamza”nın “Yûsuf u Zelîhâ” adlı mesnevisinin başka bir nüshası olma ihtimaline karşı iki nüsha detaylı bir şekilde karşılaştırılmıştır. Anadolu sahasının ilk Yusuf ve Züleyhâ mesnevisi olan Şeyyâd Hamza’nın eseri 1529 beyit iken Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı eser 5406 beyitten oluşmaktadır. Ayrıca söz konusu eserin hikâye ve muhteva açısından Şeyyâd Hamza’nın eserinden daha zengin olduğu tespit edilmiştir. Şeyyâd” kelimesinin mânası ile ilgili muhtelif görüşler ileri sürülmüştür. Nafiz Uzluk bu kelimenin “kıssa-hânlık” “meddâhlık” olduğu görüşündedir (Uzluk, 1949:587). Dolayısıyla bu kelimenin bir sıfat olarak Anadolu’da kullanıldığı söylenebilir. Bu bakımdan bir lakap ya da sıfat olarak Hızır adlı kimsenin önüne eklenmiş olma ihtimali yüksektir.

2.3. Eserin Vezni

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan çoğu manzum eserde kullanılan kalıp, remel bahrinin “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıdır. Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf mesnevisinde kullanılan vezin de aynıdır. Metinde geçen gazel ve diğer şiirlerde muhtelif vezinler kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan çoğu mesnevide asıl gaye sanat yapmak değil de dinî ve ahlakî konularda halkı bilinçlendirmek olduğu için vezin gibi unsurların ihmal edildiği görülür. Bu durumun bir yansıması olarak Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı eserde de vezin kusurları ve eksiklikleri tespit edilmiştir. Bu duruma örnek olabilecek beyitler aşağıda verilmiştir:

Eyler asâ her birine kesüp anı

Ancılayın oldı on bir oğlanı (1b/4)

Yukarıdaki beyitte ilk dizede bir hece fazlalığı olduğu için vezin yanlışlığı yapılmıştır. Son tef ile, fâ’ilün olması gerekirken fâ’ilâtün olmuştur.

Ol cühûdlardan biri bir söz didi

Ömer’e anı gör ki neyüz didi

İkinci dizede açık hece olması gereken hece, kapalı olarak kullanılmıştır.

Resûle’e ayıtdılar fahr-i cihân

Olsa bize didiler bir hoş beyân (4a/65)

İlk dizede ikinci hece açık olması gerekirken kapalı hece kullanılmıştır.

“vürür” kelimesinde ikinci hecenin açık olması gerekir.

Ana tapsan virür cân u vücûd

Put önünde n’ite kılursın sücûd (113b/2796)

2.4. Eserin Beyit Sayısı

Eser, mesnevideki kahramanların ağzından söylenen gazel ve diğer şiirler haricinde 5406 beyitten oluşmaktadır. Eserin başının ve sonunun eksik olduğu göz önünde bulundurulduğunda mesnevinin beyit sayısının daha fazla olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Eserde kahramanların ağzından söylenmiş 18 gazel mevcuttur. Bunlardan Zelihâ'nın Yûsuf'un aşkı uğruna söylediği gazel aşağıda verilmiştir:

N'idem 'aceb hâlümü dildâr bilmedi

Ben olduğumu derde giriftâr bilmedi

Nice ki direm bana sen cân u cihânsın

Düşmen bigi görür beni ol yâr bilmedi

Bir gün yüzüme kılmadı mihriyle nazar

Olaydı bu derdüme tmâr bilmedi

Olmadı hâlümden benim ol yârı haber-dâr

Kim benim ana togrı vefâdâr bilmedi

'Arz eyledüm ana niçe ki derdüm âhum

N'eyler bana ol hasret ile zâr bilmedi

Ayrulup ata vü anadan hem vatanumdan

Ma 'şûka ben olduğumdan bîçâre bilmedi

Eydür idüm elüm ire yâr ola bana

Kadriümi benim ol fitnelü 'abbâr bilmedi (109 a-110b/G.4)

2.5. Kafiye ve Redif

Dize sonlarında bulunan, şiirde ahengi sağlayan temel unsurlardan olan kafiye ve redif, Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı eserde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bazen ek halinde bazen kelime halinde karşımıza çıkan redif ve kafiye, genellikle Türkçe olsa da Arapça ve Farsça olarak dikkati çeken örnekleri de kullanılmıştır. Aşağıda bu duruma örnek olacak beyitler verilmiştir:

Okuyup ashab cânı şâd oldılar

Her biri kaygudan azâd oldılar (4b/83)

Bir gün ol Ya 'küb 'ı pîr-i enbiyâ

Kendü hâlinde oturur bî-riyâ (5a/87)

Ola ashâbı yârenleri tamâm

Evlâdı vü muhâcirleri be-nâm (3b/62)

Klasik Türk şiirinde redif çok önemsenmiş hatta çoğu zaman şiirler, redif etrafında şekillenmiştir. Klasik şiirde genellikle redif olarak Türkçe kelimeler tercih edilmiştir. Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf mesnevisinde de bu duruma örnek olabilecek çok sayıda beyit vardır:

Gönlümüz senünle hürrem turur
Yüzüne bakmak dahi bir dem turur (6b/125)

Ger anı eydürüsem gammâz olam
Ger dimez olursam enbâz olam (29b/704)

Aşağıdaki beyitte ise cinaslı kafiye örneği verilmiştir.
Nâgehân kardaşları dir işide
Düşmen olalar buna bir iş ide (6b/135)

2.6. Eserin Bölümleri ve Muhtevası

Mesneviler gelenekselleşmiş bir tertip düzeni ile yazılırlar. Başta tevhîd olmak üzere münâcât, peygamberimiz ve dört büyük halife için söylenen na'lar, devrin ileri gelenleri ve eserin sunulacağı kişi için yazılan methiyeler ve sebep-i telif bölümü şeklinde bir sıralama takip edilir. Asıl konunun işlendiği bölüm, âgâz-ı dastân başlığı ile verilir ve son olarak da hatime bölümü denilen eserin te'lif tarihi, nerde yazıldığı ve kaç beyit olduğu gibi hususların yazıldığı bölüm verilir (Ünver, 1999: 428-443).

Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı eser, âgaz-ı destân denilen asıl konunun anlatıldığı bölüm ile başlamıştır. Bu durum, şairin bir tercihi olabileceği gibi eserin baştan eksik olması ihtimali de haizdir. İkinci ihtimal daha isabetli bir durum teşkil etmektedir. Çünkü eserin hatime bölümü de eksiktir. Dolayısıyla eser, baştan ve sondan eksik bölümleri olan bir mesnevi görünümündedir. Eserin başlığı ilk varakta geçmekte, metnin başka bölümlerinde bu isim bir daha geçmemektedir. Bu durum, esere sonradan bu ismin verilmiş olma ihtimalini de hatırlatmaktadır.

Eserin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olup metnin diğer bölümleri siyah tercih edilmiştir. Başlıklar Farsça yazılmıştır. “Kavl-i Diger Ger Gûyed Mûfessirân-ı İn Kıssa” veya “Rivâyet-i Diger Gûyed Der İn Kıssa-i Yûsuf” gibi.

Eserin ilk beyitleri şöyledir:
Ol büyüdükçe büyürdi ol budak
Ya'kûb anı keser idi merd-i Hak (1b/1)

Anınçün bitdi ol bilir idi
Anı ana bir 'asâ kılur idi (1b/2)

Eserin son beyitleri ise şunlardır:
Yarlıganma ide bunlara taleb
Yalvara vü tâ ki 'afv ide Çalab (218a /5375)

Ger Yûsuf hoşnud olur ise bile
Ya'kûb anlara du'â andan kıla (218a /5376)

Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf mesnevisi konu itibari ile Hz. Yakûb'un Cebrâil'in Cennet'ten getirdiği zümrüt yeşili asayı Yûsuf'a vermesi olayı ile başlar. Bunu gören kardeşlerinin haset ettiği ifade edilir.

Geldi Ya 'kûb'a meger ki

Bir çubuk getürdi zümrüt yeşil (1b /6)

Saldı uçmaktan anı dir sana Hak

Anı dir Yûsuf'a eylesün tayak (1b /7)

Çünkü Allâh emrini eyle bilür

Yûsuf'a Ya 'kûb anı 'asâ kılur (1b /8)

Çünkü oğlanları anı gördiler

Hasede her biri bünyâd urdılar (1b /9)

Eserde Hz. Yûsuf'un kardeşleri ile münasebeti ve Zelihâ ile ilişkisi iki ana tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer temalar bu ana temalar etrafında dönmektedir.

Eseri, muhteva olarak başlıklar halinde aşağıdaki şekilde toparlamak mümkündür:

1. Yakûb'un Yûsuf'u diğer çocuklarından çok sevmesi,
2. Yûsuf'un rüyası,
3. Kardeşlerinin Yûsuf'un rüyasını öğrenip haset etmeleri,
4. Kardeşlerinin Yûsuf'u kıra götürüp kuyuya atmaları,
5. Yûsuf'un kuyuda Hz. Hûd ile görüşmesi,
6. Yûsuf'un kuyudan Mâlik bin Dogar (Togar) tarafından çıkarılması,
7. Yakûb'un Yûsuf'u kurt yediği haberini alması,
8. Yakûb'un kurt ile görüşmesi,
9. Zelihâ'nın dünyaya gelişi ve gençliği,
10. Zelihâ'nın Yûsuf'u rüyasında görmesi ve âşık olması,
11. Zelihâ'nın durumunun babası tarafından öğrenilip bir çare arayışına girilmesi,
12. Zelihâ'nın rüyasında sevdiği kişinin Mısır Azîzi olduğunu öğrenmesi,
13. Zelihâ'nın babasının Mısır Azîzi'ne kızının izdivacı için mektup göndermesi,
14. Zelihâ'nın Mısır Azîzi ile evlenmesi,
15. Zelihâ'nın Mısır Azîzi'nin Yûsuf olmadığını öğrenmesi,
16. Yûsuf'un Mısır'a gelmesi ve Azîz tarafından satın alınması,
17. Zelihâ'nın Yûsuf'u görmesi ve ondan murat almak istemesi,
18. Yûsuf'un Zelihâ'yı reddetmesi ve gömleğinin arkadan yırtılması,
19. Mısır Azîzi'nin bu olanlardan haberdar olması,
20. Mısır kadınlarının Yûsuf'u görmeleri ve ellerini kesmeleri,
21. Yûsuf'un zindana düşmesi,

22. Zindanda hükümlü iki saray çalışanının rüyasını yorumlaması,
23. Zindanda yedi yıl daha kalması,
24. Mısır sultanının rüyası,
25. Rüyanın Yûsuf tarafından yorumlanması,
26. Yûsuf'un zindandan çıkarılması ve hazinedar olması,
27. Zelîhâ'nın güzelliğini ve zenginliğini kaybetmesi,
28. Zelîhâ'nın Yûsuf ile evlenmesi,
29. Kardeşlerinin Mısır'a kıtlık sebebi ile gelmesi,
30. Yûsuf'un kardeşlerinden İbn-i Yâmin'i istemesi,
31. Kardeşlerinin İbn-i Yâmin'i getirmesi ve Yûsuf'un onu yanında alıkoyması,
32. Yakûb'un gözlerini kaybetmesi,
33. Yûsuf'un kardeşlerine kendisini tanıtmaması ve onları affetmesi,
34. Yakûb'un Yûsuf'un gömleği ile gözlerinin tekrar görmesi,
35. Yûsuf ile Yakûb'un kavuşmaları,
36. Yakûb'un oğulları için Allah'tan mağfiret dilemesi.

Hikâyenin temel başlıkları yukarıdaki şekilde gösterildiği gibi sıralansa da bu başlıklara kısa, başka yan hikayeler de eklenmiştir. “Kavl-i Diger Gûyed Müfessirân Ahvâl-i Gürek, Ez İn Cânib-i Hud Hikâyet-i Yûsuf Kerden” gibi bazıları başlıklar halinde verilirken bazıları da başlıksız bir biçimde metin içerisinde yer almıştır. Balık, aslan, Kuds şehrinin hikayesi gibi ara hikayeler ana hikâyeyi zenginleştirmiştir.

Kavl-i Diger Gûyed Müfessirân Ahvâl-i Gürek

Bir kavilde kurd ki görmüş idi

Ya 'kûb ana hâlini sormuş idi (30a/720)

Ya 'nî ayıtdı ana kandan geliş

Kande gidersin didi var mı biliş (30a/721)

Ayıtdı ey Tangrı Resûlı vir emân

Vasf-ı hâlimden sana idem beyân (30a/722)

Konu itibari ile daha önce de ifade edildiği gibi Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı mesnevi; Sule Fakih, Şeyyâd Hamza ve Erzurumlu Darîr'in eserleri ile benzerlik göstermektedir. Fakat söz konusu eser, tüm bu eserlerden daha geniş bir anlatıma ve beyit sayısına sahiptir.

2.7. Yararlanılan Kaynaklar

Eser yazılırken daha çok dinî kaynaklardan yararlanıldığı ifade edilmiştir. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrat'tan faydalandığı, yer yer edebî eserlerin etkisinde kaldığı da gözlemlenmiştir. Eserin pek çok yerinde “İbn-i Abbas'tan ravidir” ibaresi geçmekte olup Yûsuf kıssasının nüzul sebebi farklı rivayetlere dayandırılmıştır: İlk rivayet Hz. Ömer'e gelen bir Yahudi'nin kendi kitaplarında Yûsuf kıssasının geçtiğini, bu kıssanın Kur'ân'da geçmediğini söylemesi üzerine Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'e gidip durumu anlatması olayına dayanır:

İbn-i Abbâs eyle aydur pâk-i cân

Ol ki tefsîr-i kelâm ider beyân (2b /30)

*Bu beyândan eyle takrir eyler ol
Mustafâ'ya dir neden oldu nuzûl (2b /31)*

*Biri bu resme buyurmuşdur haber
Ol emîrû'l-mü'minin bir gün Ömer (2b /34)*

*Oturur kendü hâlinde ol emîn
Bir cem'âat katına geldi hemîn (2b /35)*

*Kim cühûdlar idi anlar kavm-ı dîn
Ömer'e geldiler bahs için (2b /36)*
İkinci rivayet Hz. Ayşe'nin gönlü şad edecek bir kıssa istemesi hadisesidir.
*'Ayişe bir gün oturmuşdı meger
Ol Resûl ile bile fahrû'l-beşer (4a /70)*

*Resûl'e eydür ey 'âlem serveri
Hak Te'âlâ'nun güzîn peygâmberi (4a /71)*

*Olsa Allâh'dan bize dir bir kelâm
Okuyup anı olayduk şâd-kâm (4a /72)*

Üçüncüsü ise yine ashabın Hz. Peygamber'den gönüldeki tasayı giderecek bir kıssa istemesi üzerinedir.

*Resûle'e aytdılar fahr-i cihân
Olsa bize didiler bir hoş beyân (4a /65)*

*Hâlümüze nisbet olsa kıssa tâm
Okuyup sürse gönülden gussa [bebân] (4a /66)*

Aşağıdaki beyitte ise Kur'an-ı Kerîm'de bu kıssanın en güzel kıssa olarak geçtiği ifade edilmiştir.

*Andı Kur'ân'da bunı Perverdigâr
Yig kasas budur didi ol Bîr ü Bâr*

2. 8. Eserin Dil ve Anlatım Özellikleri

Eser, Eski Anadolu Türkçesinin pek çok özelliğini barındırması açısından dikkati çekmektedir. Türkçe söz varlığının ağırlıkta olması, sade ve yalın bir dil kullanılması, sanat yapmaktan ziyade muhtevaya önem verilmesi gibi unsurlar bu dönemin başlıca özellikleridir. İçerik olarak da bu yüzyılda yazılan diğer mesneviler ile benzerlik göstermektedir.

“Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin fonetik bakımdan gösterdiği en dikkat çekici hususiyet, yuvarlaklık-düzlük bakımından vokal uyumunun zayıf olması; vokallerde umumiyetle bir yuvarlaklaşma temayülünün bulunmasıdır.” (Timurtaş, 1976: 332). Söz konusu mesnevîde de bu duruma örnek teşkil edecek birçok beyit bulunmaktadır:

*Böyle itdüğün ana görmeyevüz
Her bir işine nazar urmayavuz (1b/12)*

*Yalvarup atasına dir pâk-ı dil
Ta 'bîri nedür bunun dir şerh kıl (7a/138)*

Eski Anadolu Türkçesinde 1. çoğul istek kipi olarak kullanılan “-vuz” ekinin kullanıldığı beyitlerden birkaçı şöyledir:

*Ana göre kılavuz tedbîrini
Kavline inanduravuz birbirini (8b/180)*

*İdevüz anda Yûsuf'a bir belâ
Kimse olmaya elümüzden ala (9b/212)*

*Öldürevüz aramızdan gide ol
Hâtırımız andan olmaya melûl (9b/213)*

Eski Anadolu Türkçesinde halk dili tercih edildiği için eserde döneme ait pek çok halk deyişi ve deyim kullanılmıştır:

*Anlارunla gide Yûsuf dîl biler
Gelür atasına kendüzin diler (11b/258)*

*Yûsuf'un açıla hem gönli gözi
Ol teferrüc eyleye koyun kuzı (11a/244)*

*Ditredi yaprak gibi korkdı cânı
Kalmadı hergiz tamarlarda kanı (14b/338)*

Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde yazıda bir birlik söz konusu değildir. Bir kelime aynı beyit içerisinde farklı yazılabilmektedir:

*Hâlümüze nisbet olsa biledük
Okuyuben anı şâdi kıladık*

Eski Anadolu Türkçesinde “ñ” sesi “ng” şeklinde yazılır ve okunurdu. Mesnevide bu duruma örnek olacak kullanımlar mevcuttur:

*Ayıtdı ey **Tengri** Resûlî vir emân
Vasf-ı hâlimden sana idem beyân (30a/722)*

*Niçün andan utanursın ey nigâr
Tengri'den utan ki oldur bir ü bâr (113b/2793)*

Mesnevide arkaik kelimeler de kullanılmıştır. “Arkaik, konuşulan ve yazılan dilde kullanımdan düşmüş olan eski söz veya deyim, ayrıca kullanıldığı çağdan daha eski çağdan kalma bir biçimin bir yapının kullanılmasıdır” (TS, 2005: 228). Eski Anadolu Türkçesi döneminde de kullanılan bu kelimelerden bazıları mesnevide aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Söylemek anlamında kullanılan “ayıtmak” kelimesi, aşağıdaki şekilde kullanılmıştır (TS, 2009: 87):

*Cebrâ’îl **ayıtdı** ki korkma ana*

Hak Te’âlâ ‘avni yoldaşdur sana (36a/870)

“Çok, fazla” anlamında kullanılan “üküş” kelimesinin metinde kullanım yerlerinden biri aşağıdaki beyittir (TS, 2009: 167).

*Söz **üküş** irdi Dımışk’a ol güzîn*

Her yana tutar kulagını gözin (34b/834)

“Yavlak” kelimesi büyük, ulu, çok, gayet anlamında kullanılan bir ifadedir (TS, 2009: 239).

Nâçâr olup yine döndi bî-karâr

*Oturur **yavlak** perişân nâ-müdâr (14a/315)*

“Biti” yazılmış şey, mektup anlamında kullanılan bir kelimedir (TS, 2009:36).

*Bir **biti** yazup didi virün bana*

Kim behâ virüp satun aldum ana (40b/987)

“Yarak eylemek” hazırlık yapmak anlamında kullanılan bir kelimedir (TS, 2009: 235).

*Kıldı **yaragını** eyleye sefer*

Varup andan ol ile bile haber (34b/833)

“yavu kılmak” kaybetmek, yitirmek, anlamında kullanılan bir kelimedir (TS, 2009: 239).

*Ben ki atayam **yavu** kıldum oglul*

N’itesi olmaya dir gönlüm melül (30b/734)

Sonuç

Klasik Türk edebiyatında 13. yy. dan 19. yy. a kadar birçok örneği bulunan Yûsuf ve Züleyhâ mesnevileri işlediği konunun dinî, beşerî ve edebî özellikler taşıması hasebiyle çok sevilmiş, birçok şair tarafından işlenmiştir. Genellikle konusunu Kur’ân-ı Kerîm ve Tevrat’tan alan bu mesnevilerde temel unsurlar aynı kalmakla beraber konunun işleniş tarzı ve üslupları bu mesnevilerdeki farklılıkları ve kıymeti belirlemiştir. Türk edebiyatında en olgun ve başarılı Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisinin 15. yy. da Hamdullah Hamdi tarafından yazıldığı kabul görmüştür. Bu dönemden önce yazılan çoğu mesnevide ise Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak sade ve yalın bir Türkçe kullanılmış, sanat yapma gayesi ihmal edilmiştir.

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil ve muhteva özellikleri gösteren Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf adlı eser tanıtılmıştır. Tek bir nüshasına ulaştığımız eserin künyesinde kim tarafından ve ne zaman yazıldığı belirtilmemiş olsa da metinde geçen Hızır Şeyyâd ismi eserin müellifine dair bir bilgi vermektedir. Hızır Şeyyâd’ın kim olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eser 5382 beyitten oluşmakta olup 220 varaktır. Muhteva ve dil özellikleri bakımından Sule Fakih, Şeyyâd Hamza ve Erzurumlu Darîr ‘in eserleri ile benzerlik gösterse de Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf daha hacimli bir eserdir. Ana temalara eklenen yan temaların varlığı eseri kendisinden önce yazılan eserlerden farklı kılmaktadır. Eserin başı ve sonu eksik olduğu için beyit sayısının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Başka bir nüshanın varlığı tespit edildiği takdirde gerçek beyit sayısı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılabacaktır. Yukarıda ifade edildiği gibi eser Eski Anadolu Türkçesinin pek çok şekil ve biçim özelliğini gösterdiği için 14-15. yy. da yazılmış olma ihtimali yüksektir. Döneme ait kelime ve deyimlerin kullanılması, kelimelerdeki yuvarlaklaşma, sade ve yalın bir dilin kullanılması gibi özellikleri barındıran mesnevide dikkati çeken bir diğer özellik de dönemin diğer mesnevilerinde de görülen sanat yapma gayesinin ihmal edilip mesnevinin daha çok dinî ve didaktik mahiyette bir eser özelliği göstermesidir.

Bu çalışmanın, klasik Türk edebiyatında yazılmış “Yûsuf ve Züleyhâ” mesnevilerine yeni bir örnek teşkil etmesi bakımından değerli olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- AKTAŞ, H. (2006). *Abdurrahman Gubârî, Yûsuf u Züleyhâ: İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Büyük Türkçe Sözlük*. <https://archive.org/details/ByykTRkeSzlSk>, [Erişim Tarihi:13.07.2024].
- CİN, A. (2004). *Ali, Kıssa-i Yûsuf*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- ÇİÇEKLER, M. (2004). *Mesnevi*. TDV İslam Ansiklopedisi (C. 29, 320-322). Ankara: TDV Yayınları.
- DEMİR, R. (2006). *Hatâyî-i Tebrizî ve Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme: İnceleme-Metin*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- DİLÇİN, C. (2009). *Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- DOKUMACI, N. (2021). *Metinlerarasılık Bağlamında Mevlânâ'nın Mesnevîsi ile Beydebâ'nın Kelile ve Dimne'si*. Mecmua Dergisi, S. 11, 135-151.
- DOLU, H. (1953). *Menşeyinden Beri Yusuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- İLHAN, M. (2021). *Hızır Şeyyâd'ın Ebû Müslimnâmesi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Hacı Bayram-ı Veli Üniversitesi.
- KADIOĞLU, İ. (2009). *Diyarbakırlı Ahmedî- Yûsuf u Züleyha (İnceleme, metin, dizin, sözlük)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KARAHAN, L. (1994). *Darîr, Kıssa-i Yûsuf: Yûsuf u Züleyhâ*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- KARAKAYA, B. (2012). *Garib'in Yûsuf u Züleyhâ'sı*. Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.
- KARAKAYA, B. (2012). *Garib'in Yûsuf u Züleyhâ'sı*. Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S. 31, 129-168.
- KARTAL, A. (2007). *Eski Türk Edebiyatında Mesnevi*. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 5, S. 10, 353-432.
- KARTAL, A. (2013). *Türkçe Mesnevîlerin Tertip Özellikleri*. Bilig, S. 19, 69-119.
- KONCU, H. (2007). *Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası*. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, V (10), 617-630.
- KONCU, H. (2013). *Yûsuf ve Züleyhâ*. TDV İslam Ansiklopedisi C. 44, 38-40, İstanbul: TDV Yayınları.
- KÖKTEKİN, K. (1994). *Sule Fakih'in Yûsuf u Zelihâ'sı*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- KÖKTEKİN, K. (1996). *Bir Yusuf ve Zelihâ Şairi Sule Fakih ve Eseri*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 4, 176-177.
- Manzûme-i Kıssa-i Yûsuf*. Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 06 Hk 5024.
- ONUR, M. Naci. (1982). *Hamdullah Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ: İnceleme-Metin*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- TİMURTAŞ, F.K. (1976). *Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri*. Türkiyat Mecmuası, XVIII, 331-368.
- TÜRKDOĞAN, M. (2008). *Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîlerinde Sosyal Hayatın Yansımaları*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 38, 51-70.
- TÜRKDOĞAN, M. (2011). *Klasik Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*. <https://ekitap.ktb.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 10.07.2024].

- UZLUK, N. (1949). *Şeyyâd Sözü Hakkında Araştırma*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.7, S. 4, 587-592.
- ÜNVER, İ. (1986). *Mesnevi*. Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), C. (415-416-417), 430-453.
- ÜSTÜN, M.C. (2014). *Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf u Zeliâ Mesnevisi (Gramer-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- YILDIZ, A. (2017). *Çâkeri'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 10.07.2024].